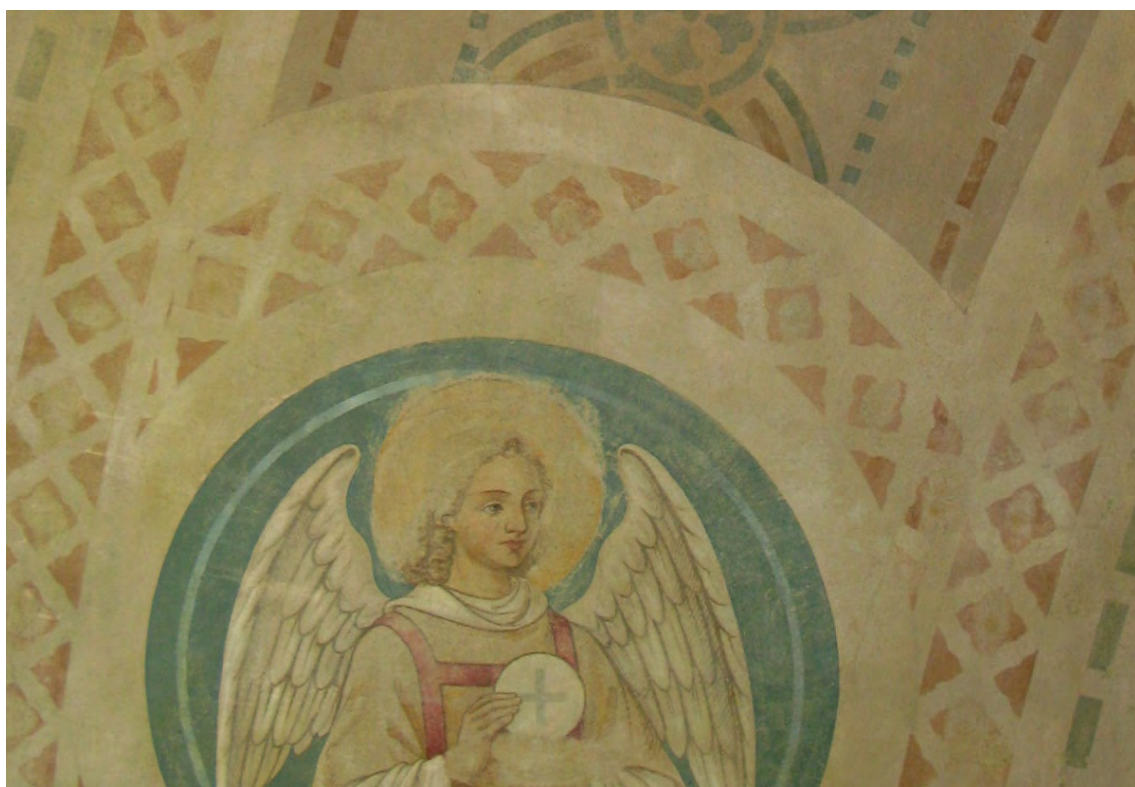

Cuypersbulletin

Nieuwsbrief van het Cuypersgenootschap,
vereniging tot behoud van negentiende en
twintigste-eeuws cultuurgood in Nederland.

jaargang 15 - nummer 3 – oktober 2010

Cuypersgenootschap

Colofon

Het Cuypersbulletin verschijnt vier maal per jaar. De redactie ontvangt graag mededelingen, wetenswaardigheden, brieven en korte artikelen over onderwerpen die het werkterrein van het genootschap in de ruimste zin van het woord betreffen. De opgenomen artikelen weerspiegelen niet noodzakelijkerwijs de zienswijze van het bestuur en de redactie.

Redactie: drs. H.E. Wesselink

Redactieadres: Amstelveenseweg 161, 1075 XA Amsterdam,
hewesselink@hotmail.com

Druk: Multicopy Amsterdam

Het Cuypersgenootschap, opgericht 15 januari 1984, is een vereniging tot behoud van negentiende - en twintigste-eeuws cultuurgood in Nederland.

Bestuur:

Prof. dr. V.V. Stissi, voorzitter

L.W. Dubbelaar, secretaris

Drs. J.G.W.R. Dekkers, penningmeester

Mr. M.M.G.M. Richter, lid

Secretariaat: Postbus 575, 6800 AN Arnhem

Tel. 0172 – 404 760

e-mail: secretaris@cuypersgenootschap.nl

website: www.cuypersgenootschap.nl en www.cuypersjaar.nl

Het Cuypersgenootschap is een ANBI.

Postbankrekening: 483 50 02 t.n.v. penningmeester Cuypersgenootschap,

Druuten

Foto omslag: detail van de recentelijk blootgelegde en gerestaureerde schilderijen in de kapel Boldershof in Druuten van Eduard Cuypers. Zie blz. 7

Inhoudsopgave

Redactioneel	3
Errata	4
Excursie Zaanstad, 30 oktober 2010	4
Slooptdreiging boerderijen landgoed De Horsten te Wassenaar	5
Muurschilderingen van Eduard Cuypers blootgelegd in kapel Druten	7
Nieuwe uitgaven Willem Kromhout: initiatiefnemer en oprichter van de cursus voor Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht in Amsterdam	12 14

Redactioneel

Herman Wesselink

Het derde nummer van het Cuypersbulletin 2010 verschijnt op het moment dat het nieuwe, centrumrechtse regeerakkoord rond lijkt te zijn. Zoals eerder vermeld, houdt het Cuypersgenootschap, evenals andere erfgoedorganisaties, de adem in over wat er komen gaat. Goed nieuws lijkt in ieder geval dat monumenten, musea en archieven zoveel mogelijk van bezuinigingen van het kabinet worden ontzien.

Het is evenwel niet meer mogelijk om een monumentenstatus aan te vragen via de zogenoemde artikel 3-

procedure. Voor panden van vóór 1940 was dit al eerder niet meer mogelijk, maar nu gaat de regel ook gelden voor de naoorlogse objecten. Vast staat dat de verantwoordelijkheid bij aanwijzen en in stand houden van monumenten ook meer bij lagere overheden komt te liggen. Aan de ene kant zal het aantal gemeentelijke monumenten hierdoor toenemen, maar aan de andere kant kunnen de bezuinigingen wel eens slecht uitpakken voor het lokale monumentenbeleid. Door geldgebrek ontstaat in sommige gemeenten gebrek aan kennis over cultuurhistorie.

In dit nummer vindt u onder meer informatie over de aanstaande najaarsexcursie naar Zaanstad en Amsterdam-Noord van 30 oktober a.s., een bericht over de gang van zaken rond de bedreigde boerderijen op landgoed De Horsten in Wassenaar, een verslag over restauratie van muurschilderingen van Eduard Cuypers in de Boldershofkapel in Druten en een artikel over architect Willem Kromhout als initiatiefnemer en voorzitter van de cursus voor Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht in Amsterdam.

Wij willen graag degenen die hun contributie(s) nog niet hebben betaald nogmaals vragen om dit spoedig alsnog te doen.

Rest mij u nog veel leesplezier toe te wensen.

Errata

Meelfabriek De Sleutels, Leiden

De Leidse meelfabriek De Sleutels (zie artikel CB 2010-2, blz. 13) is van de hand van W.C. Mulder, Buurman (opvolger) en daarna (vanaf de Tweede Wereldoorlog) Thijs Schutte (vorig jaar overleden). Jan van der Laan ontwierp een andere meelfabriek in Leiden die al lang geleden is gesloopt, maar ergens in de archieven van NAI is deze fout gemaakt.

Kerken Bergen op Zoom

In het artikel "Geen kerken meer gesloopt in Bergen op Zoom" in het vorige nummer (CB 2010-2) staat een onjuiste vermelding op blz. 22, betreffende de kerk van de H. Goddelijke Voorzienigheid. Deze kerk is niet ontworpen door bureau Taen & Nix, maar door de Rotterdamse architect H. Nefkens.

Excursie Zaanstad en Amsterdam-Noord, 30 oktober 2010

De aanstaande najaarsexcursie staat gepland voor zaterdag 30 oktober a.s. Wij zullen op die dag een bezoek brengen aan de Zaanstreek en aan Amsterdam-Noord. De Zaanstreek is één van de oudste industriegebieden van Europa. Industieel erfgoed is daarom een belangrijk thema van de excursie. Het programma luidt, globaal gezien, als volgt:

10.30 uur: aankomst en verzamelen bij NS station Zaandam

11.00 uur: bezichtiging r.-k. St. Bonifatiuskerk van A.A.J. Margry en J.M. Snickers uit 1900. Adres: Oostzijde 12

11.30 uur: algemene ledenvergadering in de pastorie van de kerk

12.30 uur: lunch in de Verkadefabriek. Adres: Westzijde 188

13.30 uur: per bus richting Wormerveer. Daar rijden wij langs enkele belangwekkende industriële panden, zoals de pakhuizen en graansilo's van de rijstpellerijen Mercurius en Hollandia, daterende uit de periode 1895-1920.

15.00 uur: richting Amsterdam-Noord. Aldaar korte bezichtiging Tuindorp-Oostzaan en de NDSM-werf

17.30 uur: einde excursie en terugkomst bij NS station Zaandam. Degenen die dat wensen, kunnen bij de veerpont in Amsterdam-Noord uitstappen en hun weg richting station Amsterdam-Centraal vervolgen.

Wilt u deelnemen aan de excursie, dan wordt u verzocht om u aan te melden via dhr. Jan Dekkers, Hogestraat 20, 6651 BL Druten, 0487-512482. E-mail: dekkersdruten@hetnet.nl. Gaarne onder gelijktijdige overmaking van het excursiegeld, € 35,00 per persoon, op rekeningnummer 483 50 02, t.n.v. penningmeester Cuypersgenootschap te Druten.

Aansluitend kunt u deelnemen aan het diner. De kosten van het diner bedragen € 25,00 per persoon. Wilt u deelnemen aan het diner, dan verzoeken wij u dit te melden bij de aanmelding, onder gelijktijdige overmaking van het bijkomende bedrag.

Tijdens de excursie zijn wij op de volgende telefoonnummers bereikbaar: 06-23398363 (Leo Dubbelaar) en 06-20816448 (Herman Wesselink).

Graag maken wij u erop attent dat de aanstaande **voorjaarsexcursie** gepland staat voor **zaterdag 14 mei 2011**. Wij zullen dan onder andere een bezoek brengen aan de Cenakelkerk in Heilig Landstichting, stoomgemaal De Tuut bij Appeltern en de kapel De Boldershof in Druten (zie elders in dit nummer). Noteert u deze datum alvast in uw agenda. Meer over deze excursie volgt later t.z.t.

Slooptreiging boerderijen landgoed De Horsten te Wassenaar

Leo Dubbelaar

Onderstaande correspondentie toont de gang van zaken rond de bedreigde boerderijen op het landgoed De Horsten bij Wassenaar. Het betreft twee van in totaal drie boerderijen uit de wederopbouwperiode die moeten wijken. Een derde boerderij heeft inmiddels wel een gemeentelijke monumentenstatus. We hebben bezwaar ingediend tegen het afwijzingsbesluit. Het bezwaarschrift is hieronder afgedrukt. De bestreden besluiten zijn op de www.cuypersgenootschap.nl te zien.

Aan College van Burgemeester en Wethouders
van de gemeente Wassenaar

10 juli 2010

Onderwerp:
Bezwaar tegen afwijzing Eikenhorst 3 en Raaphorst 5 als
gemeentelijk monument

Geacht college,

Hierbij maakt het bestuur van het Cuypersgenootschap bezwaar tegen twee besluiten van 1 juli 2010, kenmerk 10055761\CS, verzonden 1 juli 2010, om de boerderijen Eikenhorst 3 en Raaphorst 5, beide te Wassenaar, niet aan te wijzen als gemeentelijk monument conform de vigerende monumentenverordening 2004. Dit bezwaarschrift geldt niet voor uw besluit met hetzelfde kenmerk en datering, om de boerderij Raaphorst 4 wel aan te wijzen als gemeentelijk monument. Ons bestuur kan zich verenigen met het laatste besluit.

In uw bovengenoemde afwijzingsbesluiten geeft u aan dat uw college de cultuurhistorische waarden van de twee boerderijen niet te bestrijden. De bijgevoegde concept cultuurhistorische waardstellingen geven ook aan dat deze boerderijen van belang zijn waardoor bescherming op gemeentelijk niveau gerechtvaardigd blijken te zijn. Ook geeft de Commissie voor Welstand en Cultureel Erfgoed (WCE) in hun advies van 31 mei 2010 aan dat hier sprake is van evidente monumenten en dat ze zelfs van bovenregionaal belang zijn.

Uw afwijzing berust derhalve uitsluitend op de zienswijze van de eigenaar die van mening is dat beide boerderijen geen monumentale waarden bezitten en haar oorspronkelijke functie hebben verloren. Verder geeft de eigenaar aan dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, genoemde boerderijen niet als rijksmonument heeft aangewezen in het kader van bescherming op rijksniveau van de buitenplaats De Horsten. In het kader van de landelijke verfijningsoperatie bescherming buitenplaatsen, worden van rijkswege, objecten vanaf 1940 niet meegenomen in de aanwijzing. Ten tijde van de aanwijzing van de buitenplaats de Horsten, hadden de boerderijen nog niet de vereiste wettelijke leeftijd van 50-jaar.

U heeft niet of nauwelijks het afwijzingsbesluit gemotiveerd waarom is afgeweken van het positieve advies van de Commissie WCE. Uw college mag afwijken van het advies van de commissie vanwege de discretionaire bevoegdheid die u heeft, doch dient dit uitvoerig te motiveren omdat het hoogst gebruikelijk is dat afgeweken wordt van het advies van de commissie.

U heeft onvoldoende het algemeen belang van bescherming van de onderhavige panden afgewogen tegen het individuele belang van de eigenaar. U bent volledig meegegaan in het bezwaar van de eigenaar waardoor het algemeen belang van bescherming zwaar wordt onderbelicht en dus in strijd is met behoorlijk bestuur. U ondersteunt de visie van de eigenaar dat het realiseren van een woongebouw op de locaties van de te af te breken boerderijen, bijdraagt aan de economische zelfstandigheid van het landgoed De Horsten. Dit laatste kunnen wij niet vatten. Deze locatie is aangewezen als beschermd dorpsgezicht en rijksmonument. Voor bovengenoemde boerderijen moeten nog monumentenvergunningen worden afgegeven en het bestemmingsplan gewijzigd worden. Daarnaast kunnen de boerderijen tot woonbestemming herbestemd worden.

Beëindiging van de oorspronkelijke functie en/of leegstand hoeft niet te betekenen dat de boerderijen niet meer behouden kunnen worden. Er zijn talrijke voorbeelden waarbij woonhuis en stallen van boerderijen geschikt zijn gemaakt voor herbestemming. Herbestemming is één van de speerpunten voor Modernisering Monumentenzorg (MoMo) het toekomstig rijksbeleid op het gebied van monumentenzorg. Ook de Commissie WCE heeft op de mogelijkheden van herbestemming gewezen en zelfs voorbeelden uit de directe omgeving genoemd. Door nu af te zien van aanwijzing ontnemt u het gemeentebestuur in de toekomst de mogelijkheid de afweging te maken of behoud mogelijk is. Verder heeft de eigenaar niet of nauwelijks gemotiveerd waardoor een woonbestemming aan de boerderijen niet aan de orde is.

Dit besluit is in strijd met het gemeentelijk beleid waarmee de achterstand met betrekking tot de gemeentelijke monumentenlijst moet worden verminderd. Dit heeft geresulteerd in een gemeentelijk inventarisatieproject (GIP) en een lijst van ongeveer 300 potentiële gemeentelijke monumenten waaronder de onderhavige boerderijen deel van uit maken. Ons genootschap heeft als deelnemer in het voor dat doel in het leven geroepen klankbordgroep mee ingestemd.

In uw Coalitieakkoord 2010-2014 geeft uw college aan om ruimte bieden voor de ontwikkeling van “nieuwe monumenten”. Dit mag niet betekenen dat er bestaande monumentwaardige panden hiervoor moeten wijken. Ontwikkeling van “nieuwe monumenten” heeft alleen betrekking op nieuwbouwplannen zoals in het coalitieakkoord is aangegeven en geen sloop van monumentwaardige panden. Overigens heeft u op verzoek van de gemeenteraad uw collegeprogramma enigszins moeten bijstellen op het gebied van bescherming van monumenten.

Wij behouden ons het recht voor dit bezwaarschrift nader aan te vullen en vernemen graag tot welke datum wij nog aanvullende stukken kunnen indienen.

Voor statuten van ons genootschap en machtiging van ons bestuur aan ondergetekende, verwijzen wij naar het in behandeling zijnde bezwaarschrift tegen het niet aanwijzen van de Sint Jozefkerk als gemeentelijk monument.

Omdat uw besluit in strijd is met het opportuniteitsbeginsel, het zorgvuldigheidsbeginsel, het motiveringsbeginsel en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur verzoeken wij u het bestreden besluit in te trekken en ons bezwaar gegrond te verklaren zodat bovengenoemde boerderijen alsnog als gemeentelijk monument worden aangewezen.

Hoogachtend,
het bestuur van het Cuypersgenootschap,
namens deze,

L.W. Dubbelaar, secretaris Cuypersgenootschap en gemachtigde

Niet alleen het Cuypersgenootschap tekent bezwaar aan tegen de sloop, maar ook de Stichting Historisch Centrum Wassenaar. Het bezwaarschrift is bij de gemeente Wassenaar in behandeling genomen. Waarschijnlijk vindt in november een hoorzitting plaats. Na de hoorzitting neemt de gemeente een besluit op bezwaar. Gedurende deze bezwaarperiode zal de gemeente de sloopaanvraag aanhouden. Via de website zullen we u op de hoogte houden. Mocht u verdere vragen hebben, dan kunt u zich wenden bij onze secretaris.

Muurschilderingen van Eduard Cuypers blootgelegd in kapel Druten

Bij de restauratie van de Boldershofkapel in Druten zijn de oorspronkelijke muurschilderingen uit de jaren '20 van de vorige eeuw (her)ontdekt. De schilderingen worden momenteel onder de er overheen aangebrachte verflagen vandaan gehaald en gerestaureerd.

De kapel werd destijds gebouwd in opdracht van de Dochters der Wijsheid, die in 1907 in Druten een instelling voor verstandelijk gehandicapten, geopend

hadden. De inmiddels gepensioneerde zakenman M. Hendriks uit Kaatsheuvel kocht het monument drie jaar geleden. Hij heeft zich als doel gesteld de kapel geheel in haar originele staat terug te brengen.

Beknopte geschiedenis

De zusters van de congregatie van de "Dochters der Wijsheid", die in 1893 waren uitgeweken vanuit Frankrijk en in 1903 in Druten terechtwamen, verlieten het Boldershofcomplex in 1986. De kapel werd in 1985 voor één dag eigendom van de gemeente Druten. De volgende dag werd zij doorverkocht aan de woningstichting Waalborg. Vanaf 1985 tot 1990 stond de kapel leeg. In 1990 werd ze verkocht aan fotograaf Hans Barten, die er een fotostudio in vestigde. Barten verkocht de kapel aan de huidige eigenaar, dhr. Hendriks. Deze verbouwde het souterrain en startte met de restauratie van het dak en de klokkentoren.

Daarna werd er een aantal restaurateurs uitgenodigd om een kleurhistorisch onderzoek te doen naar de

interieurbeschilderingen. Op dit moment wordt de interieurrestauratie uitgevoerd door Bert Strik en een aantal leerlingen in

de vorm van een restauratie opleidingsproject.

Architect Eduard Cuypers

De kapel werd in 1915 geopend en is onderdeel van een groot complex, dat is ontworpen door architect Eduard Hendricus Gerardus Hubertus Cuypers. Hij werd op 18 april 1859 in Roermond geboren. Hij was een neef van de bekende kerkenbouwer Pierre Cuypers (1827 – 1921) die o.a. de kerk van Druten (1875 – 1877) heeft ontworpen. Pierre was de leermeester van Eduard. Laatstgenoemde

was behalve architect ook etsen, tekenaar en glaskunstenaar.

Eduard Cuypers was de leermeester van belangrijke architecten van de Amsterdamse School: J.M. van der Mey, M. de Klerk en P.L. Kramer (de belangrijkste representant van de Amsterdamse School) hebben allen gewerkt op het bureau van Eduard Cuypers.

Het interieur in de periode 1915 – 1923

Op de enige foto van het interieur uit de beginperiode is de Amsterdamse schoolstijl zichtbaar aanwezig. De decoraties hebben een sterke band met de architectuur en versterken deze zelfs. Ook de kleuropbouw van het totale interieur versterkt het gevoel van balans, het ademt naar een aangename voornaamheid. Het decoratieve schilderwerk is langzaam tot een totaalbeeld gekomen. Waarbij het interieur pas in 1923 het door Eduard Cuypers bedoelde resultaat had.

Het interieur in 1938

Van de fraaie eenvoudige voornaamheid uit 1915 was na 1938 niet veel meer te zien. Het geheel werd in 1938 overgeschilderd door Lou Manche in een snelle toets van polychromie. De decoraties uit die periode zijn verftechnisch van slechte kwaliteit en vaak volledig gecraqueleerd. Tot 2010 zijn de beschilderingen van Lou Manche in het interieur gebleven. In het koor waren zij al weggewerkt, maar tegen de koorsluiting nog wel aanwezig.

Weliswaar achter wandplaten, kwamen zij in 2009 weer vrij. Deze schilderijen werden in 1938 aangebracht door beeldhouwer, graficus, glasschilder, muurschilder en tekenaar Lou Manche (Amsterdam 1904 – Veldhoven 1982). Vanaf 1931 tot 1954 woonde en werkte hij vooral in en rond Nijmegen.

Uit het kleurhistorisch onderzoek blijkt dat het interieur zoals dat in 1923 door Eduard Cuypers werd bedoeld, praktisch en technisch het meest in aanmerking komt voor

een reconstructie en restauratie. Deze beschilderingen zijn van een uitstekende conditie. Het is mogelijk een gedeelte te restaureren en repeterende sjabloon schilderijen te reconstrueren. Het is bijzonder dat de schilderijen in koorsluiting en priesterkoor direct op de muur van de kapel zijn geschilderd. Het was in die tijd heel vanzelfsprekend dat de decoraties op doek in een atelier werden geschilderd en daarna op de muur werden gelijkmd. De schilderijen verkeren in uitstekende conditie en zijn uniek. Doordat de aanwezige latexlagen van slechte kwaliteit zijn, is het mogelijk deze droog te verwijderen. Bij dit proces

blijven de schilderijen bespaard van chemische beschadigingen. Heel belangrijk voor het totaalbeeld is dat de kolonnetten (kleine dunne zuilen) nog allemaal aanwezig zijn. Ook het glas in lood is van bijzonder belang. Al deze ingrediënten versterken de decoraties en geven het interieur het totaalgevoel.

Het interieur had in 1923 zijn bedoelde uitstraling en is waarschijnlijk nog de enige gedecoreerde kapel van Eduard Cuypers in Nederland. De restauratie van de kapel is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van de provincie Gelderland, de gemeente Druten en het Revolving Fund Gelderland. De procesbegeleiding wordt gedaan door Erfgoed.nu en Lilian Grootswagers. De interieurrestauratiewerkzaamheden zullen in 2010 worden afgerond. Dhr. Hendriks oriënteert zich op een passende

herbestemming voor de kapel en het souterrain.

De foto's tonen de schilderijen van Eduard Cuypers die weer tevoorschijn komen.

Bron: kleurhistorisch onderzoek 2009, Bert Strik

Nieuwe uitgaven

De smaak van de 19^e eeuw

De negentiende eeuw kende stormachtige ontwikkelingen, die het aanzicht van Nederland voorgoed zouden veranderen. Nieuwe typen gebouwen moesten ontworpen worden, zowel voor de industrie als voor de opkomende burgerij. Voor de architect was het zoeken naar het juiste uiterlijk. Hoe kon je laten zien dat een gebouw een station was en niet een theater, of een gerechtsgebouw? Paste de stijl bij het 'karakter' van het gebouw? Straalde het wel de gewenste smaak uit? De negentiende eeuw is bij uitstek de eeuw van de neostijlen; eerdere bouwstijlen die in een negentiende-eeuwse jas gestoken werden. Van deze stijlen en de nieuwe bouwtypen, geeft *De smaak van de 19e eeuw* een snel overzicht.

Auteur: A. Pasveer

Fotografie: Jan Derwig e.a.

Uitvoering: paperback 11,5 x 18 cm

Aantal pagina's: 128

Prijs: € 7,50

Uitgeverij: Stichting Open

Monumentendag

ISBN 90-806181-8-3

Hollandse hemels/Heavens in Holland. Koepels in Nederland/Dutch domes

In deze nieuwe, tweetalige uitgave van Architectura & Natura onder auteurschap van Bernard Hulsman en Luuk Kramer worden zestig koepels in Nederland, als verbeelding van zowel kerkelijke als wereldlijke macht, gefotografeerd en beschreven. De meeste van de in deze uitgave behandelde koepels dateren van na 1850. Dit boek is een aanrader voor iedereen die kennis wil maken met de koepelbouw als uiting van volmaaktheid. De fotograaf heeft dit op een schitterende wijze vastgelegd. Daarnaast is het een goede belichting van een eeuwenoud, maar in Nederland vrij onbekend en weinig voorkomend bouwtype. Gekoppeld aan de uitgave van dit boek gaat een tentoonstelling over koepels in Nederland in het Museum voor Religieuze Kunst in Uden. Deze tentoonstelling omvat zestien uitvergroete

opnamen van katholieke en protestantse koepels in Nederland en loopt nog tot en met 14 november 2010.

Auteur: B. Hulsman
 Uitgeverij: Architectura & Natura
 Prijs: € 24,50
 EAN: 9789076863863
 Verschijningsdatum: 1 september 2010
 Aantal pagina's: 80
 Formaat: 268 x 211 x 9 mm

Juweeltjes van herbestemming, 17 parels in de stad

In deze publicatie vindt u zeventien juweeltjes van herbestemming. Zonder uitzondering zijn deze gebouwen parels voor de stad geworden. Onder andere omdat ze per direct een positieve uitstraling hebben op de leefbaarheid en de economie in de wijk.

Een inspirerend naslagwerk met prachtige voorbeelden voor iedereen die met herbestemming aan de slag wil. Bij de in deze publicatie beschreven parels hebben woningcorporaties een belangrijke rol gespeeld in het initiatief en de realisatie van de herbestemming. Juist op die rol en de mogelijkheden van samenwerken met corporaties gaat deze publicatie dieper in.

Auteur: Sander Gelinck
 Uitgeverij: Aedes en SBR
 ISBN 9789053675113
 Prijs: € 39,00 (ex. 6% btw)
 Aantal pagina's: 48
 Publicatiedatum: 3 juni 2010
 Bij afname van 10 exemplaren of meer geldt een korting van 30%

Nieuw-West, de geschiedenis van de Westelijke Tuinsteden

De geschiedenis van Amsterdam-Nieuw-West begint bijna duizend jaar geleden met de dorpjes Sloten en Osdorp. Het landelijk gebied buiten de wallen van Amsterdam wordt vooral bewoond door boeren, tuinders en kleine middenstanders.

In 1921 is de volledige annexatie van de gemeente Sloten – inclusief de dorpjes Osdorp en Sloterdijk – een feit en gaat Amsterdam nieuwbouwplannen ontwikkelen voor de polders. Cornelis van Eesteren maakt hiervoor het beroemde Algemeen Uitbreidings Plan (AUP).

De bouw van de Westelijke Tuinsteden begint na de oorlog met Slotermeer, snel gevolgd door Geuzenveld, Slotervaart, Osdorp en als laatste Overtoomse Veld. Veel nieuwe bewoners komen van buiten Amsterdam: uit de provincie, uit Indië en later uit Suriname, Marokko en Turkije. Door de recente stedelijke vernieuwing veranderen de tuinsteden in hoog tempo.

Voor Ton Heijdra – sociaal geograaf en auteur van vele historische uitgaven over de Amsterdamse arbeiderswijken – reden om deze keer zijn blik te richten op de naoorlogse stad en uitgebreid verslag te doen van de historie van deze relatief nieuwe wijken. Opnieuw een rijk geïllustreerd boek met een schat aan informatie over een echt Amsterdams stadsdeel: Nieuw-West.

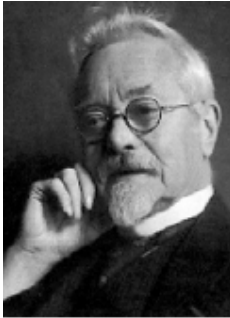
Auteur: Ton Heijdra
Uitgeverij: René de Milliano, Alkmaar
ISBN 978-9072-810-588
Prijs € 22,50
Formaat: 22,5 x 24,5 cm
Aantal pagina's: 168
Aantal illustraties: 247

Willem Kromhout: initiatiefnemer en oprichter van de cursus voor Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht in Amsterdam.

Ruth Léger

- een overzicht van het werk dat Willem Kromhout verzette door de oprichting en voor het behoud van de cursus Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht -

Willem Kromhout

Willem Kromhout Czn. werd geboren op 5 mei 1864 en overleed op 21 juni 1940.ⁱ Hij was de zoon van Cornelis Kromhout en Hendrika Cornelia Roosa. Kromhout

studeerde via de Haagsche Ambachtsschool, een tweejarige avondcursus ornamenttekenen en bouwkunde aan de Haagsche Tekenacademie af. Sinds 1888 was Kromhout een belangrijk lid van het Genootschap Architectura et Amicitia (1855)ⁱⁱ, zijn voorzittersrol van 1894-1896 en van 1908-1910 illustreert dat. Als voorzitter was hij redactielid van het genootschapblad *Architectura*. Hij spande zich in voor de emancipatie van het architectenvak. In 1908 werd er, met medewerking van Kromhout, de vereniging van vakgenoten: de Bond van Nederlandse Architecten (BNA) opgericht.ⁱⁱⁱ Deze bond stond ervoor 'beunhazerij' tegen te gaan.

Kromhout nam plaats in het voorlopige bestuur en pleitte voor een betere opleiding. Hiertoe werd in 1908 aan de Amsterdamse Rijksacademie van Beeldende Kunsten de cursus Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht in het leven geroepen. In tegenstelling tot de voornamelijk technische opleiding aan de Polytechnische School in Delft, werd in deze cursus aandacht besteed aan schoonheidsleer, kunstgeschiedenis en architectonisch ontwerpen. De Academie legde de nadruk op ontwerpen waarbij er sprake was van een sterke koppeling met de beroepspraktijk en de beroepsorganisaties. De Technische Universiteit legde het accent juist op een systematisch opgesteld studieprogramma met veel aandacht voor wetenschappelijk onderzoek.

Kromhout gebruikte zijn positie binnen Architectura et Amicitia om zijn denkbeelden te ventileren met betrekking tot de (voor hem) prangende vraag in welke stijl architecten zouden moeten bouwen.

Groeiende behoefte aan opleidingscapaciteit

Er was een duidelijke verwevenheid tussen de oprichting van het Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht en de maatschappelijke veranderingen van de laatste decennia van de 19^e eeuw.^{iv} Toen Nederland zich na 1860 begon te ontwikkelen tot een kapitalistische industriële samenleving, ging dat samen met toename van het aantal bouwopdrachten. Dit zorgde voor behoefte aan opleidingscapaciteit. De vraag naar scholing hing samen met de sociaal georiënteerde tendens tot beroepsvorming en een streven om de eigen

professionele beroepsgroep te wapenen tegen niet-architecten, die een slag wilden slaan uit de expanderende bouwmarkt. Daarnaast was er een verband met het verlangen naar vernieuwing binnen de architectuur. Daarbij was het duidelijk geworden dat scholing niet in de praktijk, het atelier of de werkplaats kon plaatsvinden, maar moest worden overgenomen door speciaal daarvoor opgerichte instituten. Dit motief werd na 1900 steeds dominanter en gaf de doorslag bij de oprichting van de cursus VHBO.

In de notulen van de vergaderingen van het Genootschap Architectura et Amicitia komt naar voren dat Kromhout bezig was met het idee een instituut op te richten voor de scholing van architecten. Al in 1893 had Kromhout een van zijn belangrijkste ideeën gepubliceerd in *Architectura*. Hierin pleitte hij voor architectuur als kunst: “*Een bouwmeester moet vóór alles artist zijn, dat is gevoelsmens*”.^v Dit zou een belangrijk uitgangspunt worden bij de oprichting van de cursus Voortgezet en Hoger Bouwkunstonderricht. Vanaf 1907 kreeg het idee steeds meer vorm en de voordracht op 20 november gaf een belangrijke voorzet.^{vi} Kromhout concludeerde hierin dat er in de voorgaande jaren te weinig aandacht was gericht op het staan voor de architecten binnen het Genootschap.

Op 22 januari 1908 vond er een bestuursverkiezing plaats die resulteerde in het voordeel van

Kromhout. Een week later kwam een commissie van elf Architectura et Amicitia-leden^{vii} bijeen die sprak over het gezamenlijke doel: voorzien in bouwkunstonderwijs, “*niet alleen platonisch, maar gericht op versterking van het Genootschap en de bouw.*”^{viii} Er werd een programma opgesteld, waarbij de lessen een aaneengeschaakt geheel voor drie jaren vormden. Over de benodigde lokaliteiten werden onderhandelingen gevoerd. De directeur van de Rijksacademie, Antonius Johannes Derkinderen (1859-1925)^{ix}, zei zijn steun toe aan het initiatief van het Genootschap. Dat betekende dat er beschikking was over een leslokaal in het gebouw van de Rijksacademie.^x

‘40 jaar’ Voortgezet en Hoger Bouwkunstonderricht

De cursus Voortgezet en Hoger Bouwkunstonderricht is op verschillende tijdstippen onderhevig geweest aan veranderingen, die veroorzaakt werden door politiek en maatschappij. Een van de eerste veranderingen is te vinden in *de Leidraad*.^{xi} *De Leidraad* is als cursusbeschrijvend onderdeel te vinden als bijlage bij het jaarverslag van 1916-1917 en is het eerste ‘officiële’ document waarin iets van architectuurtheoretische en onderwijsfilosofische motieven prijsgegeven werd.^{xii} Kunst, stijl en karakter waren de centrale begrippen in het VHBO. *De Leidraad* had eveneens te maken met de beroepsverdediging. Een van de belangrijkste redenen van de oprichting van het VHBO was het

streven om de architectenstand te beschermen tegen de verhevigde concurrentie in het bouwvak rond 1900.

In 1924, tijdens de deflatiepolitiek^{xiii} van minister Colijn, stond Kromhout op voor het VHBO. De heersende crisis werd zichtbaar door de afname van het honorarium per lesavond.^{xiv} De voorzitter van het Genootschap diende hiertegen mondeling bezwaar aan bij de inspecteur-generaal van het nijverheidsonderwijs. Die bespreking leidde na een schriftelijk bezwaar van de zijde van het Genootschap wederom tot een bij hogerhand nieuwe wijziging van het honorarium, ingaande op 1 januari 1925.

Halverwege de jaren '20 kreeg het VHBO te maken met de Bond van Nederlandse Architecten, die zich krachtig manifesteerde met plannen voor de bescherming van de architectentitel.^{xv} De cursus werd hierbij als niet-titelwaardig voorgesteld. Het VHBO-bestuur zag geen andere oplossing dan zich te buigen voor de BNA^{xvi} en zich aan te sluiten bij hun zienswijze. In de Vereniging voor Voortgezet en Hoger Bouwkunstonderricht werd in de algemene vergadering van juli 1931 aangedrongen op de herziening van het leerprogramma van de cursus VHBO. Daarbij kwam naar voren, dat de onderwerpen te omvangrijk werden behandeld voor daartoe onvoldoende geschoolde en ervaren deelnemers. Er werd een commissie ingesteld tot het herzien van het leerprogramma.

Vanaf 1931 was er in de Vereniging voor Voortgezet en Hoger Bouwkunstonderwijs een reorganisatiecommissie^{xvii} ingesteld om de statuten van de cursus te herzien. Tijdens de eerste vergadering kwam naar voren dat Jan de Bie Leuveling Tjeenk (1855-1940),^{xviii} voorzitter van de Raad van Toezicht, van mening was dat de cursus in geen geval bedoeld was om architecten op te leiden, maar om leiding te geven aan een eigen studie en dat deze van groot nut kon zijn bij het geven van grondig onderricht aan de hulpkrachten van de architect.^{xix} Men werd immers uitsluitend door het vak tot architect opgeleid. Het doel van deze opzet van de cursus was een bredere grondslag van ontwikkeling aan praktisch bekwame en in de praktijk werkzaam zijnde bouwkundigen. Kromhout meende, dat die opzet gehandhaafd kon blijven. De cursus mocht niet meegaan met allerlei modieuze verschijnselen, het onderwijs moest klassiek blijven. Het werd duidelijk dat het bestuur van de cursus niet veel anders kon dan maatregelen nemen die het voortbestaan van de cursus VHBO verzekerden.^{xx} Er werd uitvoerig besproken hoe in die zin het doel van de opleiding het beste kon worden beschreven. De reorganisatiecommissie moest haar voorstellen beperken tot het verhogen van de eisen van toelating met een vereenvoudiging van het leerprogramma en enige wijzigingen in de organisatie. De commissie kreeg de opdracht, na vereniging van de algemene vergadering met de

voorstellen, op deze basis het leerprogramma, de gewijzigde statuten en het huisreglement samen te stellen.^{xxi} De belangrijkste wijzigingen waren: *“de gehele cursus zal 4 leerjaren omvatten, waarvan het eerste een voorbereidend (toetsend) jaar is. Tot het voorbereidend studiejaar worden toegelaten, zij die bewijzen kunnen overleggen van vaardigheid in het bouwkundig tekenen, die kennis hebben van bouwkundige samenstellingen en van bouwmaterialen. Verder eist men vakkundige ontwikkeling, minstens gelijk aan de gediplomeerden van een MTS. Na het behalen van het diploma MTS moeten zij minstens 3 jaar op een architectenbureau werkzaam zijn geweest. De algemene ontwikkeling van de kandidaten moet minstens gelijk zijn aan een driejarige opleiding bij het middelbaar onderwijs. Het bestuur zal beoordelen of de kandidaat aan de eisen voldoet.”* De werkzaamheden en eisen van de

B.T. Boeyinga op latere leeftijd

reorganisatiecommissie zouden tot 1936 van kracht blijven. Pas na de bestuurswisseling ging het voornemen

om het aanzien van de opleiding te verbeteren en het diploma als titelwaardig erkend te krijgen van kracht.

Dat de problemen waarmee Willem Kromhout te kampen had voor de bescherming van zijn cursus eveneens van toepassing waren op de afgestudeerden, is op te maken uit een schrijven van B.T. Boeyinga (1886-1969).^{xxii} In 1937 verklaarde het bestuur dat de titel ‘architect HBO’ onjuist was, omdat de cursus geen volledige architectenopleiding waarborgde. Er zouden tussen de vereiste kennis van de architect en de behandelde leerstof van de cursus grote hiaten zitten. De architect HBO zou op die manier een achterstand hebben ten opzichte van andere architecten waardoor hij niet in staat was het werk op de juiste manier uit te voeren. Daarnaast was de toetsing van kennis die gehandhaafd werd bij de cursus zeer gebrekkig. Ten derde zou bij de overgangen en de diploma-uitreiking het kunnen van de architecten beoordeeld worden aan de hand van ingeleverde tekeningen. Kennis van constructie en materiaalgebruik stonden daarbij niet op de voorgrond. Het was niet van belang dat er gedurende de studiejaar van de cursus wel aandacht aan werd besteed. Constructie en materiaalgebruik werden niet getoetst en op niveau gesteld. Daar deze twee voor de juiste uitvoering van het beroep architect onmisbaar waren, voldeed ook hier de cursus niet aan de eisen. Er werd niet aan getwijfeld dat de cursus een aanvulling was, maar de

betiteling voldeed niet aan de eisen. De cursus was niet op zichzelf stand en zou geen wetenschappelijk instituut kunnen worden.^{xxiii}

De strategische rol van Willem Kromhout bij de oprichting en ontwikkeling van de cursus voor Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht in Amsterdam

Willem Kromhout kan meer dan ieder ander gezien worden als de initiatiefnemer van deze opleiding. In de jaren voorafgaand aan 1908 werd er in Amsterdam toegewerkt naar de oprichting van hoofdstedelijk bouwkundonderricht. Na 1860 begon

Lesrooster van de cursus Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht voor de jaren 1908-1909

Nederland zich, net als de rest van Europa, te ontwikkelen tot kapitalistische samenleving. Deze ontwikkeling ging gepaard met een toename van bouwopdrachten, die op hun beurt zorgde voor een groeiende behoefte aan opleidingscapaciteit. Een ander belangrijk argument voor het initiatief was een algemene tendens tot beroepsvorming en een streven naar de bewapening van de beroepsgroep tegen de niet-architecten, ook wel ‘beunhazen’ genoemd.

Kromhout nam het voortouw in dit initiatief en gesteund door een commissie bestaande uit leden van het Genootschap Architectura et Amicitia kreeg de cursus Voortgezet en Hooger Bouwkundonderricht (VHBO) vorm

GENOOTSCHAP „ARCHITECTURA ET AMICITIA” TE AMSTERDAM											
LESROOSTER VAN DEN CURSUS VAN „VOORTGEZET EN HOOGER BOUWKUNST-ONDERRICHT”. 1908-1909.											
	No.	MAANDAG	No.	DINSDAG	No.	DONDERDAG	No.	VRIJDAG	No.	ZATERDAG	VERKLARING DER NUMMERS
October	5, 6, 8, 9	1 ^a CUYPERS	2 ^a CUYPERS	3 ^a CUYPERS	4 ^a KROMHOUT	5 ^a KROMHOUT	6 ^a STUYT	7 ^a STUYT	8 ^a STUYT	9 ^a STUYT	1 ^o Natuursteen, Steensnede, 2 ^o Balken en andere materialen, 3 ^o Dragende bouwdeelen, 4 ^o Overspannende bouwdeelen, 5 ^o Afsluitende bouwdeelen.
»	12, 13, 15, 16	1 ^a »	2 ^a »	3 ^a »	4 ^a »	5 ^a »	6 ^a »	7 ^a »	8 ^a »	9 ^a »	6 ^o Duur, venster, poort, etc. 7 ^o Schoorsteen, erker, etc. 8 ^o Trappen, oprijten, hellingen, etc. 9 ^o Torens, spitsen, korenpels, etc. 10 ^o Profileringen, 11 ^o Plafonds, etc. 12 ^o Opzanden, 13 ^o Ruisen, etc. 14 ^o Proportien, stelsels, 15 ^o Kleur, 16 ^o Eeredienst, 17 ^o Vergaderzalen, theaters, etc. 18 ^o Diverse gebouwen, 19 ^o Monumenten (beraamtingen, etc.) 20 ^o Stadsuitbreiding, etc. 21 ^o Stadsversterking, 22 ^o Nederlandsche Bouwkunst, 23 ^o Beeldhouwkunst, 24 ^o Schilderkunst, 25 ^o Statica, 26 ^o Gewapend beton, 27 ^o Hygiëne, ventilatie, etc. 28 ^o Electro-techniek, 29 ^o Woningwet, etc. 30 ^o Bouwk. rechtskennis, 31 ^o Ceraamiek, etc. 32 ^o Textiele kunst, 33 ^o Textiele kunst, 34 ^o Metaalkunst, 35 ^o Meubels, etc. 36 ^o Glaschik- en kunst, 37 ^o Theoretische ornament-compositie, 38 ^o Toepassing ornament-compositie, 38 ^o Heraldiek.
»	19, 20, 22, 23	5 ^a STUYT	6 ^a WALINKAMP	7 ^a WALINKAMP	8 ^a WALINKAMP	9 ^a WALINKAMP	10 ^a WEISSMAN	11 ^a WEISSMAN	12 ^a WEISSMAN	13 ^a WEISSMAN	
»	26, 27, 29, 30	5 ^a »	6 ^a »	7 ^a »	8 ^a »	9 ^a »	10 ^a »	11 ^a »	12 ^a »	13 ^a »	
November	2, 3, 5, 6	11 ^a BERLAGE	11 ^a BERLAGE	10 ^a BERLAGE	9 ^a KROMHOUT	8 ^a KROMHOUT	7 ^a »	6 ^a »	5 ^a »	4 ^a »	
»	9, 10, 12, 13	11 ^a »	12 ^a »	10 ^a »	9 ^a »	8 ^a »	7 ^a »	6 ^a »	5 ^a »	4 ^a »	
»	16, 17, 19, 20, 21	12 ^a »	13 ^a »	16 ^a »	15 ^a CUYPERS	14 ^a CUYPERS	13 ^a POSTHUMUS MEIJES	12 ^a POSTHUMUS MEIJES	11 ^a WEISSMAN	10 ^a WEISSMAN	DE GROOT
»	23, 24, 26, 27, 28	13 ^a »	14 ^a »	17 ^a »	16 ^a »	15 ^a »	14 ^a »	13 ^a »	12 ^a »	11 ^a »	»
»	30, Dec. 1, 3, 4, 5	13 ^a »	14 ^a »	17 ^a »	16 ^a »	15 ^a »	14 ^a »	13 ^a »	12 ^a »	11 ^a »	»
December	7, 8, 10, 11, 12	20 ^a »	19 ^a »	18 ^a »	17 ^a »	16 ^a »	15 ^a »	14 ^a »	13 ^a »	12 ^a »	»
»	14, 15, 17	20 ^a »	19 ^a »	18 ^a »	17 ^a »	16 ^a »	15 ^a »	14 ^a »	13 ^a »	12 ^a »	»
KERSTVACANTIE.											
January	7, 8	23 ^a SIX	23 ^a VOGELIANG	22 ^a KALF	22 ^a KALF	21 ^a KALF	20 ^a WEISSMAN	19 ^a WEISSMAN	18 ^a WEISSMAN	17 ^a WEISSMAN	
»	11, 12, 14, 15	23 ^a »	23 ^a »	22 ^a »	22 ^a »	21 ^a »	20 ^a »	19 ^a »	18 ^a »	17 ^a »	
»	18, 19, 21, 22	23 ^a »	23 ^a »	22 ^a »	22 ^a »	21 ^a »	20 ^a »	19 ^a »	18 ^a »	17 ^a »	
»	25, 26, 28, 29	24 ^a »	27 ^a »	25 ^a »	25 ^a »	24 ^a »	23 ^a »	22 ^a »	21 ^a »	20 ^a »	
February	1, 2, 4, 5	24 ^a »	27 ^a »	25 ^a »	25 ^a »	24 ^a »	23 ^a »	22 ^a »	21 ^a »	20 ^a »	
»	8, 9, 11, 12	24 ^a »	27 ^a »	25 ^a »	25 ^a »	24 ^a »	23 ^a »	22 ^a »	21 ^a »	20 ^a »	
»	15, 16, 18, 19	24 ^a »	27 ^a »	25 ^a »	25 ^a »	24 ^a »	23 ^a »	22 ^a »	21 ^a »	20 ^a »	
»	22, 23, 25, 26, 27	29 ^a »	26 ^a »	28 ^a »	28 ^a »	27 ^a »	26 ^a »	25 ^a »	24 ^a »	23 ^a »	
»	15, 16, 18, 19	24 ^a »	27 ^a »	25 ^a »	25 ^a »	24 ^a »	23 ^a »	22 ^a »	21 ^a »	20 ^a »	
»	22, 23, 25, 26, 27	29 ^a »	26 ^a »	28 ^a »	28 ^a »	27 ^a »	26 ^a »	25 ^a »	24 ^a »	23 ^a »	
»	1, 2, 4, 5, 6	31 ^a »	31 ^a »	32 ^a »	32 ^a »	31 ^a »	30 ^a »	29 ^a »	28 ^a »	27 ^a »	
»	8, 9, 11, 12	34 ^a »	34 ^a »	32 ^a »	32 ^a »	31 ^a »	30 ^a »	29 ^a »	28 ^a »	27 ^a »	
»	15, 16, 18, 19	34 ^a »	34 ^a »	32 ^a »	32 ^a »	31 ^a »	30 ^a »	29 ^a »	28 ^a »	27 ^a »	
»	22, 23, 25	38 ^a »	35 ^a »	38 ^a »	38 ^a »	37 ^a »	36 ^a »	35 ^a »	34 ^a »	33 ^a »	

Op het moment dat Willem Kromhout in 1908 tot voorzitter van het Genootschap Architectura et Amicitia werd gekozen, waren de mogelijkheden voor het oprichten van de cursus breder dan voorheen. Het Genootschap Architectura et Amicitia speelde sinds haar oprichting een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de Nederlandse architectuur. In de geschiedenis van de vereniging werden fundamenteën gelegd voor een groot aantal organisaties architectonisch gebied als ook voor de cursus Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht. Direct na zijn aanstelling vatte Kromhout het plan op een driejarige cursus bouwkundonderricht waarover al verschillende maanden werd gedacht op te richten. Leden van het Genootschap verklaarden zich bereid samen met Kromhout te kijken naar de invulling van een cursusprogramma, wat er voor zorgde dat de oprichting een duidelijker gestalte kreeg. Naast het maken van een cursusprogramma, was het noodzaak docenten te vinden. Architecten als Berlage en De Bazel steunden Kromhout daarin ten volle. De vooraanstaande positie binnen het Genootschap vergemakkelijkten ook de communicatie met de gemeente Amsterdam met het oog op de subsidiering. Het Genootschap kon namelijk niet zelf alle kosten van de cursus op zich nemen.

De onderhandelingen met betrekking tot huisvesting kwamen tot een resultaat op het moment dat

Kromhout als voorzitter van het Genootschap op dit punt communiceerde met Derkinderen. Voor de avondcursus werd de theoriezaal persoonlijk aan Kromhout toegezegd. Daar beide mannen het goed met elkaar konden vinden werd een link gelegd tussen de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten en de cursus voor Voortgezet en Hoger Bouwkundonderricht. Deze connectie zou de basis zijn voor een lange samenwerking waarbij de cursus de voor- en nadelen van de Rijksacademie zou ondervinden.

De oprichting van een cursus voor bouwkundig onderricht in de hoofdstad was niet vanzelfsprekend. Het welslagen van de cursus was afhankelijk van de bereidheid van Kromhout om rekening te houden met het bestaande onderwijs aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam en de Polytechnische School in Delft. Als Kromhout geen rekening had gehouden met de bestaande opleidingen, de mogelijk op te vullen hiaten en uitgegaan was van bouwkundonderricht op zich, dan zou hij de opleidingen in Amsterdam en Delft voor het hoofd gestoten hebben en zou de cursus geen lang leven beschoren zijn.

Kromhout was naast een communicatief sterk persoon, iemand die naar zichzelf keek en zijn fouten tegenover anderen toegaf. Hij maakte gebruik van alle connecties die het Genootschap had, om de

cursus VHBO van de grond te krijgen. Daarnaast liet hij zich door voornamelijk personen als Derkinderen wijzen. Wanneer er nieuwe eisen werden gesteld, paste Kromhout zijn cursusprogramma aan. De Rijksacademie en de Bond van Nederlandse Architecten hebben zeker hun stempel op de cursus gedrukt. Er vonden veranderingen plaats met betrekking tot de statuten van het onderwijs. Het is Kromhout gelukt om trouw te blijven aan het doel van de opleiding.

A.J.
Derkinderen,
opname 1914

Het bouwkunstonderwijs dat gegeven werd in de cursus moest blijven, zoals het bij de oprichting bedoeld was.

Om te illustreren hoe Kromhout met hart en ziel betrokken was bij de opleiding, kan gewezen worden op

het feit dat hij een persoonlijke bijdrage op het steunfonds voor het hoger bouwkunstonderricht aan de vereniging van de cursus storte. Door de cursus zijn persoonlijke vakbibliotheek na te laten droeg hij zelfs na zijn dood bij tot de ontwikkeling van nieuwe studenten aan de opleiding tot bouwkundige.

Het moge blijken dat Willem Kromhout zich tijdens zijn volwassen leven ten volle heeft ingezet en een warm hart toe droeg aan de cursus Voortgezet en Hoger Bouwkunstonderricht.

Het mag gezegd worden dat met het oprichten van de cursus een initiatief ontstond waar Amsterdam vandaag de dag nog altijd een bouwkundigenopleiding aan te danken heeft.

Ruth M. Léger studeerde kunstgeschiedenis aan de Universiteit van Utrecht. Bovenstaand artikel is een samenvatting van haar bachelorscriptie.

ⁱ I.W.M. de Jager, *Kromhout [Czn.], Willem (1864-1940)* <<http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn5/kromhout>>.

ⁱⁱ Het Genootschap Architectura et Amicitia speelt sinds de oprichting een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de Nederlandse architectuur. In de geschiedenis van de vereniging werden de fundamenten gelegd voor een groot aantal organisaties op het gebied van architectuur, zoals de Academie van Bouwkunst in Amsterdam en de Bond van Nederlandse Architecten. <<http://www.aeta.nl/aeta/geschiedenis/>> (9 januari 2010).

Het Genootschap kent twee monografieën die geschreven zijn na aanvang van het jubileumjaar 2005.

Nio, I., R. Broesi, P. Jannink en W. Veldhuis (red.), '15 Portretten Architecten ter gelegenheid van het jubileum', *Forum 41* (2003).

Nio, I., R. Broesi, P. Jannink en W. Veldhuis (red.), 'Appendix van het genootschap 11990-2005 ter gelegenheid van het 150 jarige bestaan', *Forum 41* (2003).

- ⁱⁱⁱ M.P. van der Linden, *Geschiedenis van de Koninklijke Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandse Architecten B.N.A.*, 1969.
E. de Jong, C.P. Krabbe en T.J. Boersma (red.) 'Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Schetsen uit de geschiedenis van het genootschap', *De Sluitsteen* 9 (1993) nr. 3 en 4, p. 1-102.
- ^{iv} D. Wendt, I. van 't Klooster en P. Winters, *Academie van Bouwkunst Amsterdam 1908-2008*, Rotterdam 2008, p. 13.
- ^v W. Kromhout, 'Het rationalisme in Frankrijk', *Architectura* 1 (1893) nr. 1 e.v., p. 2-3.
- ^{vi} De voordracht vond plaats op 20 november 1907 en is terug te vinden in de notulen van het Genootschap Architectura et Amicitia: 'Verslag van de 1232^e gewone vergadering, gehouden op woensdag de 20^e november 1907 in "parkzicht"', *Architectura* 15 (1907) nr. 47, 23 november, p. 388-390.
- ^{vii} Naast Kromhout waren de architecten H.P. Berlage, J.H. de Groot, J. Stuyt, Th.W. Rueter, J.Th.H. Cuypers, C.W. Nijhoff, K.P.C. de Bazel, H.A.J. Baanders, de jurist E.J.C. Goseling en de graficus K. van Leeuwen lid van deze commissie.
- ^{viii} 'Verslag van de vergadering van 29 januari 1908', NAI: *Academie van Bouwkunst Amsterdam*, inv. nr. 906.
- ^{ix} Directeur van de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam.
'Derkinderen, Antonius Johannes (1859-1925)', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, 2002. <<http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN>> (9 januari 2010).
- ^x Wendt 2008 (zie noot 4) p. 29.
- ^{xi} 'De Leidraad, 1916-1917', NAI: *Academie van Bouwkunst Amsterdam*, inv. nr. 221.
- ^{xii} Wendt 2008 (zie noot 4) p. 13.
- ^{xiii} Deflatiepolitiek: tijdens de crisis van de jaren '30 voerde Colijn een strakke bezuinigingspolitiek, waarbij voornamelijk werd bezuinigd op ambtenarensalarissen en onderwijs.
- ^{xiv} 'Jaarverslag 1924-1925', NAI: *Academie van Bouwkunst Amsterdam*, inv. nr. 221.
- ^{xv} Wendt 2008 (zie noot 4) p. 9.
- ^{xvi} In 1924 klinken er geluiden op die de indruk wekken dat de cursus VHBO maar beter zou kunnen worden opgeheven. In juli en augustus van dat jaar verschijnen in het *Bouwkundig Weekblad* vijf artikelen (van A.J. Derkinderen, J. de Meyer, G.A. Roobol, H.C. Verkruijsen en W.J.M. van der Wijnpersse) om de dreiging te bezweren. De bron van serieuze dreiging is niet geheel duidelijk, maar kan gelegen zijn in de politiek van de heer Colijn. Waarschijnlijk circuleerde het eerste BNA-rapport, over de titelbescherming voor architecten, al in de zomer van 1924. Vanaf de jaren '20 presenteerde de beroepsvereniging zich meer en meer als een machtsfactor in het beroepsveld van de architectuur. De Bond voor Nederlandse Architecten wilde niet dat iedereen zich architect kon noemen en zocht naar manieren om de titel aan wettelijke voorwaarden te verbinden.
- ^{xvii} De Reorganisatiecommissie bestond uit de heren: Ir. J. de Bie Leuveling Tjeenk, voorzitter van de Raad van Toezicht, Ir. G.J. Friedhoff, vertegenwoordiger in het bestuur voor de BNA, B.T. Boeyinga, vertegenwoordiger in het bestuur voor AetA en secretaris van de vereniging, J.H. Feltkamp, vertegenwoordiger in het bestuur van de Club van Afgestudeerden van de cursus, W. Kromhout, oprichter van de cursus en oud-voorzitter van de vereniging, J. de Meijer, voorzitter van de vereniging, Prof. W. van der Pluym, penningmeester van de vereniging.
- ^{xviii} A. Vriend, 'Jan de Bie Leuveling Tjeenk (1885-1940). "Troostwijk", Museumplein 4, Amsterdam (1925)', in: C.P. Krabbe e.a. (eindred.), 'Het huis van de architect', *De Sluitsteen* 15 (1999) p. 74-75, 114.

A. Vriend, 'De villa van Jan de Bie Leuveling Tjeenk: Amerikaanse invloeden aan het Museumplein', *Jong Holland 15* (1999) nr. 2, p. 79-87.

^{xix} 'Notulen van de Vergaderingen van de Reorganisatiecommissie 1931, gehouden op 25 januari '32 e.v.', NAI: *Academie van Bouwkunst Amsterdam*, inv. nr. 911.

^{xx} In deze tijdsomstandigheden, het Dagelijks Bestuur en de Inspecteur-generaal van het Nijverheidsonderwijs waren in bespreking over de vermindering van de subsidie door de aanschrijving van de Minister, kan er geen sprake zijn van wijzigingen in het leerplan en de statuten, die een hogere uitgave zouden veroorzaken.

^{xxi} Een redactiewijziging van artikel 2 van de statuten zal de onjuiste opvatting, dat de cursus een architectenopleiding is en het verkeerde gebruik van de gediplomeerden, die zich wel architect HBO noemden, worden tegengegaan.

^{xxii} B.T. Boeyinga, 'Architect H.B.O.?', *Bouwkundig Weekblad 58* (1937) nr. 48, 27 november, p. 451-452.

R. van Beekum schreef het boek *B.T. Boeyinga, Amsterdamse School Architect*, dat in Bussum in 2003 werd uitgegeven.

^{xxiii} De BNA rapporteerde immers dat de opleiding tot architect in de nabije toekomst uitsluitend wetenschappelijk zal zijn, wat betekend dat de cursus VHBO uiteindelijk gedoemd is tot verdwijnen en dus niet langer de taak van 'aanvullend programma voor hen die in de praktijk werkzaam zijn' op zich kan nemen.

Verantwoording afbeeldingen:

Afbeelding 1: <<http://www.architectenweb.nl/aweb/archipedia/archipedia.asp?id=679>>.

Afbeelding 2: <<http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn3/boeyinga>>.

Afbeelding 3: foto gemaakt van het boek *Academie voor Bouwkunst Amsterdam 1908-2008*, p. 27.

Afbeelding 4: foto gemaakt van het boek *Academie voor Bouwkunst Amsterdam 1908-2008*, p. 17.